

**MARKAZIY OSIYO MA'NAVIY MEROSINING JAHON
SIVILIZATSIYASIDAGI O'RNI**

Samatov Xurshid Ulmasjonovich

*Ilmiy maslahatchi Muhammad al-Xorazmiy
nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari
universiteti Samarqand filiali f.f.d. dotsent*

Abdugiyosov Shahriyor Sherali o'g'li

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent
axborot texnologiyalari universiteti*

Samarqand filiali talabasi

E-pochta: shahriyorabdugiyosov@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tadqiqot ishida Markaziy Osiyo mutafakkirlari va allomalarining jahon hamda islom sivilizatsiyasi taraqqiyotiga qo'shgan hissasi ilmiy-tarixiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida IX-XII hamda XIV-XV asrlardagi "Sharq uyg'onish" (Renessans) davrining jahon ilm-fani, falsafasi va diniy ta'limotlariga ta'siri o'rganildi. Tadqiqotning maqsadi mintaqamiz ma'naviy merosining faqatgina mahalliy emas, balki xalqaro miqyosdagi ahamiyatini ochib berishdir.

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, jahon sivilizatsiyasi, Islom sivilizatsiyasi, Sharq uyg'onishi, ilmiy meros, mutafakkirlar, qadriyatlar.

Аннотация. В данном исследовании с научно-исторической точки зрения анализируется вклад мыслителей и ученых Центральной Азии в развитие мировой и исламской цивилизации. В ходе исследования изучалось влияние эпохи «Восточного возрождения» (Ренессанса) IX-XII и XIV-XV веков на мировую науку, философию и религиозные учения. Цель исследования — раскрыть не только локальное, но и международное значение духовного наследия нашего региона.

Ключевые слова: Центральная Азия, мировая цивилизация, исламская цивилизация, Восточное возрождение, научное наследие, мыслители, ценности.

Abstract. This research analyzes the contribution of Central Asian thinkers and scholars to the development of world and Islamic civilizations from a scientific and historical perspective. During the study, the impact of the "Eastern Renaissance" of the IX-XII and XIV-XV centuries on world science, philosophy, and religious teachings was examined. The aim of the research is to reveal not only the local but also the international significance of our region's spiritual heritage.

Keywords: Central Asia, world civilization, Islamic civilization, Eastern Renaissance, scientific heritage, thinkers, values.

Kirish. Markaziy Osiyo insoniyat tarixida sivilizatsiyalar va madaniyatlar tutashgan yirik mintaqa sifatida tanilgan. Qadimgi mutafakkirlarning "Nur Sharqdan taraladi" degan e'tiroflari bejiz aytilmagan. Ayniqsa, IX-XII asrlarda mintaqada yuz bergan Birinchi Sharq Renessansi davri butun jahon ilm-fani uchun ulkan poydevor yaratdi. Mazkur tadqiqotda Markaziy Osiyo hududida shakllangan ma'naviy, ilmiy va diniy merosning Yevropa uyg'unish davriga hamda zamonaviy jahon sivilizatsiyasi rivojiga ta'siri aniq tarixiy dalillar asosida tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi. Markaziy Osiyo allomalarining jahon sivilizatsiyasiga ta'sirini chuqur o'rganishda tarixiy manbalar va zamonaviy ilmiy adabiyotlar muhim asos hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida tarixiy-qiyosiy tahlil, mantiqiy xulosa chiqarish va ilmiy bilish usullaridan foydalanildi. A. Ahmedovning "O'zbekiston — buyuk allomalar yurti" asarida Xorazmiy, Farg'oniy va Beruniy kabi olimlarning aniq fanlar rivojida beqiyos o'rni yoritilgan bo'lib, bu manba ularning kashfiyotlari global ilm-fanga qanday asos bo'lganini isbotlaydi (Toshkent, 2010). Shuningdek, Abu Ali ibn Sinoning "Tib qonunlari" asari Yevropa tibbiyotining asosi sifatida yuzlab yillar davomida o'qitilganligi bevosita ushbu tarixiy manbaning o'ziga murojaat qilish orqali dalillanadi. A. Mavrulov va D. Bozorovlarning asarlari (2019), shuningdek A. F. Isroilovning izlanishlarida (2022) madaniyat rivoji ijtimoiy-tarixiy omillar bilan bog'lab tahlil qilinadi.

Tahlil va natijalar. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, Markaziy Osiyo allomalarining jahon sivilizatsiyasiga ta'sirini asosan ikki yirik yo'nalishga ajratish mumkin. Birinchisi — tabiiy va aniq fanlar rivoji. Muhammad al-Xorazmiy o'zining "Al-jabr val-muqobala" asari orqali zamonaviy algebra faniga asos soldi va "algoritmi" tushunchasini kiritib, bugungi raqamli texnologiyalarning ildizini yaratdi. Abu Ali ibn Sinoning "Tib qonunlari" asari Yevropa tibbiyot oliygohlarida XII asrdan XVII asrgacha eng asosiy darslik sifatida o'qitilganligi umume'tirof etilgan haqiqatdir. Ikkinchisi — diniy-ma'naviy va falsafiy kamolot. Imom al-Buxoriy o'zining "Al-jome' as-sahih" asari bilan islom olamida hadis ilmini qat'iy ilmiy asosga qo'ydi. Abu Nasr Forobiy esa antik davr falsafasini islom dunyosi bilan bog'lab, keyinchalik G'arbgacha Arastu falsafasini qaytadan tushuntirib berdi. Tarixiy dalillar shuni isbotlaydiki, Yevropada fan va madaniyatning tiklanishi asosan Ispaniyaning Toledo shahridagi markazlarda Markaziy Osiyo allomalari asarlarining tarjima qilinishi orqali boshlangan.

Xulosa. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Markaziy Osiyo ma'naviy merosi faqatgina bizning milliy faxrimiz emas, balki butun jahon sivilizatsiyasining ajralmas qismidir. Muhammad al-Xorazmiy kiritgan algoritmlarsiz bugungi kompyuter texnologiyalarini, Ibn Sinoning tamoyillarisiz zamonaviy tibbiyotni tasavvur qilib bo'lmaydi. Shu tariqa, mintaqamiz allomalarining qoldirgan bebaho

merosi global miqyosdagi ijtimoiy-madaniy va ilmiy taraqqiyotning tayanch nuqtasi bo‘lib xizmat qildi. Ushbu merosni chuqur o‘rganish bugungi yoshlarda komil inson bo‘lishga va ilmiy izlanishlarga qiziqish uyg‘otishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ahmedov, A. (2010). O‘zbekiston — buyuk allomalar yurti. Toshkent: “Ma’naviyat” nashriyoti.
2. Abu Ali ibn Sino (1993). Tib qonunlari (1-jild). Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti.
3. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi (2000). 1-jild. Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti.
4. Mavrulov, A., Bozorov, D. va boshq. (2019). Sharq renessansi davri allomalari va mutafakkirlari asarlarining ilmiy-falsafiy va badiiy-lingvistik tadqiqi. Toshkent: “Ma’naviyat” nashriyoti.
5. Isroilov, A. F. (2022). Sharq renessansi davrida ilm-fan va madaniyat rivoji. CyberLeninka elektron ilmiy bazasi.
6. Toshpo‘latov, N., Saidov, S. (2024). Markaziy Osiyo mamlakatlarining madaniy va ma’rifiy hayoti. CyberLeninka elektron ilmiy bazasi.
7. The Canon of Medicine (lotin tarjimalari va Yevropa tibbiyotidagi o‘rni haqida umumiy tarixiy manbalar asosida).